

ללא כנרת

מאת עמוס עוז

המי אשמ בכך, שיתודי ישראל, בניגוד ליתודי הנולח, מתפלגים על חשבון הגויים — כל פועל, ששם הוא לנו משכונת כלכלית, חברתית ובטחונית — משיב מר ליבנה, חד וחלק, סוף־סוף נמצא הפאראויס האי־מיתי, אגודת־הנגף בדרכה של ישראל לעצמאות כלכלית: לא השכבה החביבה, הנוצצת של מתעשרים חרי־שים, לא בעלי עקרון־הפער, השוכים לסירוגין כל שני וחמישי, לא ישראל הותיקה, אשר ברובה המכריע זנחה את העבודה הנופית, לא ולא, הפאראויס המעכב את גאולתנו הכלכלית הוא, הפועל המזיע זאת ומכושש אינו לרוב אלא מעמסה כלכלית, עבודתו יכולה להיעשות ביתר תכליתיות על־ידי בולדוזר...

כותב שורות אלה מתייך למחנה המכונה "ירחמיאלי". בתור שכזה עדין קשה הוא לשאול: האומנם תולה מר ליבנה ב"ירחמיאליים" שלנו, ירחמיאליים? כן, שבעסיה הם מעמידים פועל באת ובמכושש במקום שבו ניתן להפעיל בולדוזר? איזה פוהלצים מקים לעצמו מר ליבנה, על־סנת להילחם בהם?

מקומה של העבודה הנופית בתב"ת טכנולוגית הא, אמנם, בצירוף עיון מצד תועלתו הכלכלית למדינה ולחברה, אך לא נגרע דבר מחשיב בוחו מצד אשלו, סיפוקו, בריאותו הנפשית והפיזית של האדם העיבד עבודה גופנית, אורבא, מצד זה אפי שר עשרה העבודה הנופית עלת, טוב לו לאדם, לכל אדם, שיעשה למעט באת ובמכושש, לא לשם תחרות עם הבולדוזר, אלא לשם תחרות עם מקסים מסוימים של חיים בחברה שכי נולוגית מודרנית, אם כך ואם כך, כל זמן שישראל סרם נכנסה לעידן שבו העבודות כולן מתבצעות כלתה צתיכסחור, כל זמן שבנית שיכונר עולים מתעכבת מהמת מחסור בפועל בנין — ברור, כי נסיונו של מר ליבנה, להסתער בבולדוזר על העובדים עבודה גופנית הוא לכל הספס פוקס, מוקדם מאד.

מיהו חלוץ

כמה וכמה פונחים ומטבעות־לשון בארץ זו נשתחקו ברבות השנים, כן מת שימוש מורגי, המונח "חלוץ" הוא אולי האופייני שבהם, אם יזנק לתגדרתו של מר ליבנה, נמצא כי מהגדס מלונות או מוסחה אלקסנר ני הוא חלוץ במשקנו.

יש להודות, כי ב"פחות" המונח "חלוץ" אין מר ליבנה מן החלוצים, קדמו לו בכך אחרים, הייתי מצוי גם מעבר לפולמוס זה, לחסון קצה בשימוש במונח "חלוץ", כשם שאי נני גורס שכל בוגר מוסד אקדמאי העוסק במקצוע סכני פועיל, הוא חלוץ — אינני גורס גם כי כל פועל או כל חבר־קיבוץ הוא חלוץ.

חלוציות אינה כינוי ושמ נרדף לאדם, העוסק במקצוע פועיל למדינת חלוציות אינה נמדדת כלל בויקה אל המקצוע שאדם עוסק בו, ובדאי שאין היא עומדת ביהם ישר למידת התועלת שעבודתו של אדם מכינה למדינה, חלוציות נמדדת בגודל הקרן בן שאדם מקריב על מזהה זרמי ובמניעים הנפשיים הדוחפים אותו להקריב קרבן זה. פגיון שלא הקרבן ולא המניעים אינם גיחנים למדינת פשטנית, הייתי מציע במשמות למעט בשימוש בתואר זה, ככרס של המעשי לים הראויים לו מחייב אותנו לשיי מר על ערכו של המונח ולא לפלוץ בלאחר־יד.

החקלאות הנתמכת

ערך ההתיישבות החקלאית יצדן במאמרו של מר ליבנה באותה שייטה, שבה גידונים אצלו יתר עליכי תנועה־העבודה, הוא פותח בקביעת זכותו התיסטורית של העורף, אשר מר ליבנה מודה כי בזכותו, נס" היום גיבושו של טיפוס יתודי חדש כלשהו, לתלן הוא מעשיר אותנו בהשוואה סטטיסטית מאלפת של אחו החקלאים בארצה לעומת אחו החקלאים בישראל, וקובע כי החקלאות הישראלית תוסכת לחיות חקלאות נחמכת, והחקלאי, לא יתיה יותר חלוצי, אלא יתפר לחיות נתמך המ דינה וסמך על שולתנם של שאר האזרחים" (אשר הם, כפי ששען מר ליבנה בראשית מאמרו, סמוכים על שולתן הגויים... ממש חר־גדיא). הרי לפנינו, איפוא, הספיל השני בסמך ברישמת מר ליבנה, לאחר המפעל המסוים, זה המתהרה מסוים־מה בבולדוזר, אין לו למר ליבנה כל ספק בכך, שיש קשר בין אחו העובד דים החקלאיים במדינה לבין צבירת היות החקלאות נזקקה לחסיכה, מפי לכתית.

מר ליבנה נוהג, במאמרו, לתר קיץ תדירות את, נחשולתנו הסוצי־אליסטית" בהשוואה למשטרן ולקל" כלתן של המדינות, בתן שולטה מכי מה התחרות כלכלית תופשית, פער גדול בשכר וכיוצא באלה, איך־על" פירסן ראה משוסימה שלא לתוכר הפעם את העובדה הידועה, שגם במדינות נארה"ב, בריסניה וגרמנית המערבית (שאין בהן שוליות עליו מבר פוח מפילים סטעטי אידיאולוגיה סלכ יאליסטית) נתמכת החקלאות בסוצי־סידיות ניכרות מאוצר־המדינה.

קראתי בשבוע שעבר כי אתה סוצרני הכנסת הביא לבית מספרים, לפיהם בארצה"ב, בעלת החקלאות המסובנת, ינכס 7% של הקלאים, זם הגנים מסובסדיה של כ" 40% — חרי התוצרת, בישראל, בעלת 14% של עובדים חקלאיים, הנית התוצרת החקלאית מסובסדיה של 12% בלבד, לאור מספרים אלה קשה מאד לקבל את אבחנתו של מר ליבנה, לפיה צמצום אחו העובדים החקלאיים בידי ראל יביא בחברה להקטנתו או להי סולו של העורף, כמתן מסובסדיות חקלאיות בדרך זו או אחרת. — אם מבקש מר ליבנה להיעלם, אדון יותר מן האסיפור" ולהתעלם מן המציאות בארצות־המערב בשנת זה — זכותו היא, אלא שבבואו להציע צמצום מסדי החקלאות, תוך הפסקת התמיכה בחקלאים ואי על־ידי הפסקת התמיכה בחקלאים) — עליו להשיב על שתי שאלות עקרוניות: או אם אפשר לקיים חקלאות במדינה מר דרנית ללא הבטחת רמת־חיים הוגנת לעובדים החקלאיים; ב) האם תיתכן רמת־חיים הוגנת לחקלאים במדינה מפותחת, גם בחקלאות מסובנת, ללא סובסדיות.

סירחה זו, הקשורה כמתן תשובות לשתי השאלות דלעיל, הוסך לו מר ליבנה.

לצערי, לא ראיתי צדין את בתוהו של נ. אלטרמן, אשר מר אליעזר ליבנה משתמש בשמו, כנרת, גרות" כבוחרה למאמרו ("הארץ" 9.2.62), על כן לא אוכל לומר אם אמנם "המחנה" — והקהל הצופה בו נתמגף לגרוטסקה", כעדותו של מר ליבנה, בשינוי־נוסח מסוים שוכן אולי להסיי כיס לכותבו ולתנית, כי אוירתה וגי בוריה של העליה השניה, שענה שהם מוצגים במני קהל תל־אביב בשנת 1962, עלולים להשאיר על חלק מן הקהל רושם גרוטסקי, מאידך יש לשיי ער, כי לו ניתן לגיבורי האמיתיים של המחנה לחסוס את מקום השח" קנים ולצפות בקהל מנקודת־ראותם הם — אפשר שקהל זה, שמר ליבנה מבדירו כ"מצוחצח ורודף־בידורי־סי", היה מעורר בהם רושם גרוטסקי לא פחות, מכאן שהגרוטסקי, כמו גם המקורש והמקובל, אינו אלא גנין הנובע מבחירת מדי־התצפית יונית" הראיה.

הספד

כבר מראשיתו הדור מאמרו של מר ליבנה רוח של מעין, "אזרת" נשמות", כדרך המספיד, מונה מר ליבנה שבחיהם של ערכים, שהי יפים לשעתם, ומודה בתפקידן ובער כן התיסטור של תנועה־העבודה מכי לו ושל התנועה הקיבוצית כפרט, הוא אף מרחיק לכת ואומר כי המא' מן לשיון כלכלי "שיוה לתקופה ולאוסיה מידה של אצילות" (אמנם, בהקשר אחר — בענין התמרדותם של אנשי העליה השניה נגד פרנסו תיהם של יתודי הנולה — תולה מר ליבנה באותם, בעלי מידה של אצי לות" לא פחות מאשר, קלות־רעת יטאזוכים לאומי...).

תחושה זו, לפיה נאום של הספד לפנינו, מתחזקת בתדרגה ומגיעה לשיאה למקרא דברי־חסום של המא' מר: "עתה, כאשר תפקידן (של תק כוצה והקיבוציות) הסתיים, יכולים אנו להעריך את פועלן באוביקטיביות" (1) ולהלן: "המעגל של חג עת־העבודה הושלם, ואתו נסתיים עי ון ערכיה ומערכת־האידיאלים שלה — — — אלא שבשעת זו איננו רשי" אים עוד להסתפק בהערכת העברי" וההדגשה שלי — ע, ע).

דומה, כי כאן תרם מר ליבנה תרומה מיוחדת במינה לפובליציסטיקה הישראלית, רשאי אדם לחלוק על הצדקה קיומן של תנועות, שהוא מתנגד לדעתן, רשאי אדם אף לסי עון כי הגיעה שעתן לרדה מן הכמה אך לשם מה עליו לקבור את מרי סלוגתא שלו קבורת־היוז האומנם ני חן לומר על שתי תנועות, שהגדולה שבהן (התנועה־העבודה) מקיפה מבחינה סטטיסטית למעלה ממחצית מן רחי ישראל, להקטנה (התנועה הקיבוצית) מונה אף היא כחשע רבבות, כי, מעגלן הושלם, ועידן ערכיהן הסתיים?

אמנם, כמה וכמה אנשים ורמים בארץ הואח מחכים בקוצר־רוח ליום שבו ניתן יהיה לנתה, פוסט־מורטאפי את תנועה־העבודה ואת הקיבוץ, אך דומה, כי קוצר־רוחו של מר ליבנה הוא מפלג ביותר.

כותב שורות אלה, כחבר קיבוץ, אין לו איפוא אלא להגיב על דברי מר ליבנה מעמדה של "קול מאוב"...

ערך מזה

ישה נהג מר ליבנה בכך, שפתח את מאמרו בסירוס ארבעת הערכים הראשיים של תנועה־העבודה, לשם ניתוחם אחד לאחד על־סנת לבדוק את משמעותם במציאות ימינו. כותב שורות אלה ינסה ללכת צעד אחד צעד בעקבות מר ליבנה, הסוען כי ערכים אלה היו יפים לשעתם ואין הם יפים לשעתנו. (אנכי: מר ליבנה, הסודה כי ערכים אלה היו, יפים לשעתם", רואה על אף זאת לנכון ללכוא אותם בתוך צמד של מרכאות). קורם שנגסה לרדן בערבי המכורה הנופנית, ההתיישבות החקלאית, ישר יון השותפות — כדאי להתעכב מעט על בעיה, שהיא טרמינולוגית ועקי רגנית גם יחד, מניית־ראיית הביטויים "ערך" ו"יפה לשעתו" הם תרתי דס" רי", הצו, לא תרצה" הוא מרי ערך מסויים, אין הוא יודע שעות, גאר תות" ושעות, כלת־ינאותות".

לעיון השיוון, למשל, אם אמנם ערך הוא — אין הוא יכול להיות מקובל לסירוגין, אחמול כן והיום לא יסתר כן, מאידך, אם אמנם, "עבר ימנר" של ערך השיוון — הרי שמעולם לא היה הוא בגדר ערך, ואם תחזק שכות — בסעות התחוק.

מר ליבנה, הגורס כי, הגומה בשיוון כלכלי (כיום) גורמת ליתר אי־שיוון סחרי, אין ספק שעקבי הוא באמרו: "השיוון הכלכלי איננו, ערד, אלא צורך חזקן המסתגות, מהו איפוא הזכר הראוי להיקרא כשם ערך אליי בא דמר ליבנה? — תיקי".

במקום אחד ויחיד משתמש מר ליבנה במושג ערך שימוש היברי ודוקא בביאו ללמדנו פרק בהלכות "האופייני למשטר סוציאליסטי" שב הוא אומר כי, סולם הערכים שפי (של המשטר הסוציאליסטי) מעלה את הייצור והתפוקה לדרנת ערך ראשד גי", אין אני מכיר משטר סוציאליסטי אמיתי, לא־סוטאליטארי, אשר וחי הע רך הראשונים שלה, אך דומני, כי סולם־הערכים של מר ליבנה עצמי מעלה את הייצור והתפוקה לדרנת ערך ראשוני.

זכותו של אדם לעבוד באמונה את הערך הראשוני של ייצור והתפוקה, אך מוטב לו שלא יתלה את השפטי תיו כ"שוללת דורות של תלמיד־הכמים, ולרם עדן", כפי שעושה את מר ליבנה, אני, לפחות, איני יודע אף תלמיד־הכס אחד, זכרו עדן, אשר הערך הראשוני של היו היה ייצור והתפוקה.

המספיד

אמת־המידה של ייצור והתפוקה גשי משה למר ליבנה בוחן ראשי, בפעם יחיד, לעיון בערכם של העבודה הנרי סנית, ההתיישבות החקלאית, השיוון והשיתוף.

בעיון העבודה הנופנית מסתייג מר ליבנה מהתמרדותם של אנשי העליה השניה ביחס לחיים הכלכליים של יהדות הנולה, יתודי הנולה, לדעת מר ליבנה, הגויים לא פרנסום על השבויים, להבדיל מיהודי ישראל שהאי דא — — — הם התקיימו מסרי עבודתם בלבד", הרי זו השוואה מר זהה ביותר מצד אדם, הגורס באותי מאמר עצמו כי, הרבה כמה זכתב א. ד. גירדל בנידון זה, בנידון הקילכה משעלה לכתוב אפילו זיים עוד יותר משעלה לכתוב אחמול יתודי הנולה, כידוע, לא מתפרנסו כל עיקר על חשבון הגויים, כי אם קיימו כמותות־עצמם, מבחינה כלכלית, את כל מליה של פרינה עצמאית היה להם צבא משלוחם להנחמם, הם קלטו ויישבו כפיליון מאחיהם, שרו במס חסרי־כל, קיימו ביניהם משטר של מדינת־טעד התקדמת — וכל זאת ללא עזרת הגויים, באה מדינת שר ראל יתקלה את תשרה, והרי יא מתפרסכת על חשבון הגויים, רחמנא ליצלנן... לא שחזת ולא יחנן,

ללא כנרת

(סוף מעמוד 2)

פקטורום אחרים). על אחת כמה וכמה שאין עצם קיומו של הקיבוץ מוגנה בתועלתיו המיידית בתווים זה. או אחר.

הנועות העורר ברובן מקנות לחני כיתוב כלים רעיוניים מסוימים. עיר קדם הוא במישור החברתי, ולא במישור ההיסטורי או הכלכלי. בוגרי חנועות אלה, אותם המביעים לחציהם שראות לקיבוץ ואתם שאינם מגיעים לפנהיוכים מסהלק חינוכם החנו עתה רגישות ועירנות רבה לבעיה חברתית, רגישות אשר בלעדית חיי גופו של אדם אינו שלם. מתוך כך סבור, כותב שורת אלה כי נוכחותן של חנועות הנועד בבתי-הספר המסורתיים היא חיונית דוקא מצד בתי הספר. מצד שלמות התהליך החינוכי, המיסתו התכליתית של מר ליבי גה. לפיה תנועה חברתית-אידיאלית יכולה להגיע או תועלתית מבחינה כלכלית, או אנאכרוניסטית - מגלה מיהה של אייבנה למתחם של הקיבוץ-הנועד הנוער.

מחנך מכוננוני

בבואו לדון בערכי השיון השותי שות נאמן מר ליבנה לאי-ההכנה היסודית שלו. גם כאן, כמו בעניינים אחרים, מנסה הוא לסוד ערכי חיים באמת-סירה של תכליתיות כל-כלית. חידושו המיוחד של מר ליבי גה, במסקנה הרנה בשיתוף (קולקטיביזם) - מהווה נסיונו לערוך ניתוח סוציולוגי-היסטורי של "התשוקה לקולקטיביזם". מר ליבנה תולה תשרי קה-הו: בהתנתקות העוליסיה-החלוצים מתוך משפחתיותם ונענועיהם למשפחת-חברים", ומסיף ומאבחן מאוויים דחיים "מודחקים", שהשולמות באה, כביכול: כתחליף להם. קל, קל מאוד לתסביר על דרך ההתחקה המריר דיסטית גם את היסוכה של השאיפה

11185/מור 4
16.3.62

תהליכים של הימון (מאסיפיקאציה). ראייה דו-ממדית

מר ליבנה, שברוב חלקי מאמרו הוא מודד את התופעות ואת הערכים באמת-מידה כלכלית בלעדית, מדבר בסוף מאמרו על "הינה של שבת". יעל כך, שהאדם "מתפש בע" בודתו יראת-שמים ועול-מצוות". כ"י טויים מעניינים אלה מעידים על כך, שכותבם מבין - ולו גם במעוררל - את רדידותה וסכנותיה של תפרי סט-עולם, שהייתי מכנה אותה "דו-ממדית".

אין דבר חשוב יותר למדינת ישראל - פרט לכסחונה - מאשר עצמאות כלכלית - ואמר מר ליבי גה. זהו ניסוח קולע לראיה הדו-ממדית של בעיות המדינה. דבר מסוין נן הוא, להסתמך על "לקח ההיסטוריה", ההיסטוריה מסולשת היא, וכל הרוצה בא ונוטל ממנה מוסרי השכל לפי טעמו ונטיותיו. אף-על-פי-כן אסתכן ואומר כי מאסין אני שהממד החברתי, בעיות מני החברה, יחסי-אנוש ויחסי-מעמדות בתוכה, מכריעה בחולדות העמים לא פחות - אולי יותר - מן הממד הצבאי או הכלכלי. אמנם, מדינות קטנות, כמו גם אימפריות אדירות, נפלו בשל תבוסה צבאית או המוסה כל-כלית. כמעט תמיד הן תבוסות ותן מלוות מעין אלו עילה אחרונה לחורבן. אך לא עילה ראשית. בדרך כלל הן תבוסות או התמוטות פני תהי ליד ממושך של סתלה חברתית.

אם יש מדינות החייבות ללמוד לקח זה כיום - ישראל היא אחת הראי שונות שבהן. בשל היותה ארץ-הנר, בשל היותה ספוצלת בין רשות תרבותית קיצונית של אוכלוסייתה - הרייה רגישת ופרוזה ביותר לסכנת היווצרות "אויס" של הרב" שהקיימות עמוקות של מדינות ושל שונא-אחים. כל אלה הן סכנות, הע" לזלות לשים לגל כל הישג בסחוני או כלכלי. מה בצע בעצמאות כל-כלית, אם היא תושג בסחור קיטוב כלכלי קיצוני של האומה, בסחור היווצרות שככה רחבה של מקופחים אכולי-שנאה? אל לנו לשכח כי

אזוהי שכבה. שפר ליבנה דורש במאמרו של מר ליבנה: "במטוסלת, לעורדה" עליידי תגמולים כלכליים. על חשבון הפסקת התמיכה באלה, הסטיכים על שולחן הציבור" - אך "הראשון". עצם ראיית ההיסטוריה תה שכבה, תחומיה חופפים בחברה הישראלית חתכים של ותק, ובמידה רבה גם חתך עדתי. כאן, לדעתי, טמונה בעיה, שהופרתה אינה נוסלת מוז של בעיות הבסחוק ההכלכלה, אדרבא. בעיה זו אפשר שמשקלה יכריע את עתידנו גם במישור הכלכלי והסחחוני.

מר ליבנה, בדברו על ההתרחקות מן האידיאלוגיה השיונית, קובע כי "השיוני הוא ביטוי לאינסטינקט לאר"י בריא". מסכים אני לרישא של דבריו: מלחמת-העפר היא, אמנם, פרי של אינסטינקטים עמוקים, יצרו של החוק והחייגי, המבקש לנצל את כוחו ואת חיוניותו לשם השגת רשת חיים גבוהה ומגביהה. לומר על אינסטינקט זה, בתנאים החברתיים המירי חדים של ישראל, כי "אינסטינקט בריא" הוא - הרי זה, ביטוי מאופק מאוד, שיגה חסור, שיגה זה. הנור בע מראה דו-ממדית, בסחחונית וכל-לית גרידא, של בעיות מדינת ישראל, איננו מישגחו של מר ליבנה בלבד.

במשך 13 שנות קיום המדינה הול"רים אני למתרחקים מתשפעתם של ארבעת הערכים המבוקרים עליידי מר ליבנה. יש גם מסטיכים ואם כי - ללא הצהרות (!) עם דעתו בענין ההנועה הקיבוצית, אשר "הסקידיה נסתייט", באשר רכים רואים בקי" ברץ, כמר ליבנה, מעין, סנוף למ" שיננת" גרידא - אין הם רגישים במיוחד לשאלת המשך קיומו, שאלה מעניינת היא, אם אמנם התוחקותנו מערכי חנועות-העבודה, כמו שנמנו עליידי מר ליבנה, קידמה אהנו אפילו מנקודת-ראיה של התקרבות לעצמאות כלכלית? גם אם לא אשוב ואזכיר את אמת-המידה החברתית - דומני, כי מר ליבנה יתקשה מאוד להשיב על שאלה זו.

המטופלות ההיסטוריות סבילוני, כי נקידת-המוקד של טויל מוס זה נעוצה במסוק-תמיכה-לכאורה קבוצת הולדה עמום עין